

Krystyna Lutyńska

Socjologia w Holandii

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 12, 345-348

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wzajemność perspektyw. Albo jak powiedziała murzyńska dziewczyna zatrudniona w szpitalu: „Gdy ktoś jest dla mnie grzeczny, ja też jestem grzeczna, jak nie — to nie zwracam na niego uwagi”. Ta młoda Murzynka najwyraźniej zastosowała dobrą technikę samoobrony. Grupa społeczna nie może jednak zdecydować się na izolację. Ludzie muszą „zwracać uwagę” na siebie wzajem. Niepodobna odrzucić postulatu wzajemnie ekwiwalentnych perspektyw. Współpraca konieczna jest dla rozwinięcia kultury.

(Tłum. A. K.)

Jiri T. Kolaja

Talladega College (St. Zj. A. P.)

SOCJOLOGIA W HOLANDII

Zapoczątkowane po wojnie międzynarodowe kongresy socjologiczne jak dotąd odbywały się w krajach, których dorobek w zakresie socjologii nie należy do najbardziej znanych (Szwajcaria, Belgia, Holandia). Kongresy te dały gospodarzom zjazdów okazję do przedstawienia swoich dotychczasowych osiągnięć w zakresie socjologii za pośrednictwem różnych publikacji. Taką publikacją jest specjalne wydanie holenderskiego czasopisma „Mens en Maatschappij” (Człowiek i Społeczeństwo), które ukazało się w Amsterdamie w 1956 r. z okazji III Światowego Kongresu Socjologicznego¹.

Zeszyt ten został wydany w języku angielskim. Składa się on z trzech części. Pierwsza z nich mówi o rozwoju socjologii i badań społecznych w Holandii od ich początków w XIX wieku aż do chwili III Kongresu Socjologicznego. Jest to część historyczna. Dwie części następne przedstawiają aktualny stan socjologii holenderskiej w zakresie organizacji studiów i badań oraz naukowych publikacji.

Część pierwsza pracy — najobszerniejsza — jest częścią zasadniczą i stąd też warto zreferować ją szczegółowiej. Jej autor, J. A. A. Van Doorn, wyróżnił w historycznym rozwoju socjologii w Holandii kilka okresów. Okres pierwszy, określony przez niego jako „Preludium”, obejmuje lata od 1852 do 1921. W tym czasie zostały położone podwaliny pod późniejszy rozwój socjologii.

Początki socjologii w Holandii — zdaniem J. A. A. Van Doorna — nie łączą się ani z określonymi ruchami społecznymi i rewolucyjnymi przemianami, ani z intensywną industrializacją, ani też z gwałtownym wzrostem ogólnej nędzy ludności. Zainteresowanie socjologią w Holandii wyrosło na gruncie teoretycznych studiów akademickich, głównie ekonomicznych. Charakterystyczne jest, że najbardziej znani uczeni socjologowie tego okresu, jak J. De Bosch Kempner, H. P. G. Quack, Treub, Van Embden, H. J. Hamaker, W. A. Bonger i najsławniejszy z nich S. R. Steinmetz, przeważnie byli z wykształcenia prawnikami i ekonomistami. Niektórzy z nich byli pod dużym wpływem niemieckiej ekonomicznej szkoły historycznej. Ich zainteresowanie współczesnymi problemami społecznymi własnego kraju było zjawiskiem wtórnym w stosunku do studiów teoretycznych.

Socjologiczne zainteresowania w tym okresie wiązały się z różnymi kierunkami naukowymi i prądami ideologicznymi. Pewną rolę w tym zakresie odegrał liberalizm i, zwłaszcza w końcu XIX wieku, demokratyczny radykalizm. W początkach XX wieku ukazało się pierwsze studium socjologiczne określone przez Van Doorna jako marksistowskie. Pewien wkład do socjologii wniósł również emancypacyjny ruch holenderskich katolików.

Spośród ówczesnych uczonych, twórców holenderskiej socjologii, autor najwięcej miejsca poświęca S. R. Steinmetzowi. Ten znakomity etnolog był jednocześnie wybitnym

¹ „Mens en Maatschappij”, Amsterdam 1956, t. XXXI, nr 4.

socjologiem i przez 25 lat z górą holenderskie nauki społeczne nosiły piętno jego osobowości. Steinmetz dał początek szkole socjologicznej, zwanej amsterdamską. Był on także twórcą bardzo charakterystycznej dla Holandii w okresie między wojnami socjologii opisowej — socjografii.

Okresem międzywojennym zajmuje się autor w następnej części swojej pracy, zatytułowanej „Socjograficzne intermezzo — lata 1921—1943”. W rozdziale tym autor w dalszym ciągu dużo uwagi poświęca Steinmetzowi i jego socjograficznej szkole. Lata między obu wojnami są najświetniejszym okresem rozwoju holenderskiej socjografii. Początki socjografii związane były z geografią społeczną i w systemie studiów uniwersyteckich w latach 1921—1943 łączyła się ona z tą dyscypliną. Socjografię traktowano jednak jako odrębną naukę i zwano opisową socjologią. Socjograficzna szkoła Steinmetza za cel swoich badań obierała najczęściej jednostki terytorialne. Bardzo często terenem badań były słynne holenderskie poldersy.

Socjografowie w swoich studiach świadomie starali się unikać teoretyzowania oraz szerokiego uogólnień. Sam Steinmetz głosił opinię, że celem socjografii, podobnie jak np. geologii, jest wierne zbieranie i rejestrowanie faktów. Stąd też Steinmetz i jego uczniowie w badaniach społecznych przywiązywali dużą wagę do statystyki. Jednocześnie jednak, na co zwraca uwagę autor artykułu, prawie zupełnie nie rozumieli znaczenia poprawności samych technik badawczych.

Do uczniów Steinmetza, grupujących się w szkole amsterdamskiej, należeli: H. N. Ter Veen, Nieboer Ronhaar, Van Deursen, Wisse, Sj. Hofstra. Spośród nich autor najwięcej miejsca poświęca Ter Veenowi. Badania Ter Veeny cechował praktycyzm. Jego naukowe studia nad mechanizmami społecznymi odpowiadały konkretnym zapotrzebowaniom rządu i państwowego planowania. On również w roku 1940 był inicjatorem powstania Instytutu Badań Społecznych w Holandii (ISONEVO) i jego pierwszym prezesem.

Na podstawie wielkiej ilości prac, które ukazywały się w latach międzywojennych, można by sądzić, że był to okres świetnego rozwoju holenderskiej socjologii. Autor jednak temu przeczy stwierdzając, że poziom teoretyczny prac nie zawsze był wysoki. Nawet Steinmetz, mimo wielkich, niezaprzeczalnych zasług, jakie położył jako twórca nowoczesnych nauk społecznych w Holandii, był w istocie myślicielem XIX wieku i wiele jego prac jest już dawno przestarzałych. Charakterystyczną cechą tego okresu był fakt, że profesorowie, którzy pisali prace socjologiczne, nie byli z wykształcenia socjologami. Zajmowali oni takie katedry, jak psychologii, historii, prawa, etyki, etnologii, demografii, eugeniki itd. Stąd też w okresie „socjograficznego intermezzo” zakres socjologii był bardzo szeroki i nie określony.

Jednakże socjografia holenderska, chociaż w rzeczywistości była tylko nieszczęśliwym kompromisem między geografią a niedojrzałą jeszcze socjologią, w historii rozwoju socjologii odegrała ważną rolę. W tym okresie ugruntowały się naukowe zainteresowania dla zjawisk społecznych, zdołano także wykształcić odpowiednie kadry fachowców przygotowanych do prowadzenia badań. Wszystko to razem zapowiadało pomyślny rozwój w kierunku nowoczesnej socjologii.

W latach 1943—1950 w holenderskiej socjologii zaszła ważna zmiana. Autor artykułu nazywa ten okres „reorientacją”. W latach tych socjologia zaczęła budzić głębsze zainteresowania ze strony sfer rządowych. Rząd zaczął również udzielać finansowego poparcia dla badań. Socjologia zyskiwała sobie narodowe uznanie, czego dowodem było m. in. powołanie kilku socjografów na katedry w różnych holenderskich wyższych uczelniach. Oznaczało to jednocześnie koniec monopolu Amsterdamu, w którym działała

szkoła Steinmetza — socjologia z „amsterdamskiej” stała się ogólnokrajową. Nastąpiła również ważna zmiana w teoretycznej orientacji socjologii. O ile dotąd wzorowano się przede wszystkim na nauce niemieckiej, w omawianym okresie cała uwaga została skierowana na socjologię amerykańską. To „przestawienie się” wymagało wykształcenia nowych kadr dobrze zorientowanych w metodach i technikach nowoczesnej socjologii amerykańskiej. Toteż nie dziwnego, że początkowo w prowadzonych na wzór amerykański szeroko zakrojonych badaniach popełniano wiele błędów. Również pod wpływem socjologii amerykańskiej socjologia holenderska oddzieliła się ostatecznie od geografii. Socjografia stała się tylko specjalną gałęzią socjologii. To oderwanie się od geografii i usamodzielnienie socjologii łatwiej i prędzej nastąpiło w innych miastach niż w Amsterdamie. W tym ostatnim nie tak szybko można było zerwać z dawnymi tradycjami i oddzielić socjologię od geografii.

Ostatni okres rozwoju socjologii to lata 1950—1956 — okres ten nazywa autor okresem „ekspansji”. W r. 1950 każdy z sześciu holenderskich uniwersytetów i dwie Szkoły Ekonomiczne miały katedry socjologii. Sama zaś socjologia zyskała sobie uznanie w opinii społeczeństwa holenderskiego. Stało się to m. in. dzięki temu, że takie problemy współczesnego społeczeństwa, jak np. urbanizacja, bezrobocie, pauperyzacja klas niższych itp., zwróciły uwagę socjologów, zbliżając ich do otaczającej rzeczywistości. Socjologia zyskała również aprobatę w oczach czynników rządowych jako nauka umożliwiająca właściwe prowadzenie polityki gospodarczej i społecznej. Szło to w parze, według zdania autora artykułu, z postępującą w Holandii demokratyzacją, tendencjami do etatyzacji, planowania i kontroli w resortach gospodarczych. W rezultacie w latach tych rozwinęły się na szeroką skalę badania społeczne prowadzone w służbie polityki państwowej. Kieruje nimi poza ośrodkami akademickimi około stu instytutów. Są to instytuty: 1. państwowe (statystyczne, planowania, ekonomiczne itd.), 2. prywatne, 3. utrzymywane przez różne ugrupowania polityczne i ideologiczne, 4. akademickie.

Tematyka badań socjologicznych jest bardzo różnorodna. Przykładowo można wymienić następujące problemy będące ostatnio przedmiotem badań: wpływy industrializacji na rodzinę, na młodzież, na życie osób starszych; industrializacja wsi; rozmieszczenie i koncentracja przemysłu; planowanie miast; wydajność pracy w przemyśle i jej wskaźniki; stratyfikacja społeczna; zagadnienia socjologii religii itd.

Innym charakterystycznym rysem nowoczesnej socjologii holenderskiej jest to, że przestała być ona „narodową”, a stała się „międzynarodową”. Wyraża się to chociażby w licznych kontaktach naukowych socjologów holenderskich z ich kolegami zagranicznymi, w badaniach prowadzonych poza ojczyzną, w udziale w międzynarodowych imprezach itp.

Na zakończenie autor stwierdza, że socjologia w Holandii nie ustępuje socjologii w innych krajach. Aby ten stan utrzymać i podnieść socjologię holenderską na wyższy poziom, trzeba jeszcze bardziej rozbudować teorię i ulepszyć metodologię badań, a także prowadzić więcej niż dotąd badań odpowiadających konkretnym społecznym zapotrzebowaniom.

W części drugiej pracy znajdujemy wyczerpujące wyliczenie aktualnie działających w kraju uniwersytetów, instytutów i naukowych stowarzyszeń, które bądź kształcą socjologów, bądź prowadzą badania w zakresie socjologii oraz innych nauk społecznych. W ośmiu miastach holenderskich znajduje się 7 uniwersytetów (w tym 1 miejski, 3 państwowe i 3 wyznaniowe) oraz Holenderska Szkoła Ekonomii i specjalistyczny Uniwersytet Rolniczy, które posiadają katedry socjologiczne i prowadzą wykłady z zakresu socjologii socjografii. Większość z nich nadaje stopnie naukowe z zakresu socjologii.

Badania socjologiczne prowadzone są: 1. w instytutach uniwersyteckich i związanych z uniwersytetami (wymieniono ich jedenaście w sześciu miastach); 2. w instytutach nieuniwersyteckich zaangażowanych wyłącznie w badaniach społecznych (wymieniono ich sześć); 3. w instytutach nieuniwersyteckich, które zajmują się nie tylko badaniami socjologicznymi (wymieniono ich sześć); 4. w biurach rządowych (wymieniono ich pięć). W Holandii działają również dwa Towarzystwa Socjologiczne.

Autor pracy w swoim wyliczeniu nie objął wszystkich prowadzących badania socjologiczne instytutów naukowych — pominął ogromną ilość państwowych i prywatnych biur i instytucji znajdujących się na prowincji. Warto w tym miejscu podkreślić, że każda z jedenastu prowincji holenderskich posiada (nie biorąc pod uwagę biur mniejszych): Instytut Ekonomiczno-Technologiczny, Prowincjonalny Instytut Służby Planowania oraz Fundację dla Pracy Społecznej i Wychowawczej.

W części III pracy, obejmującej 13 stron, podano wybraną bibliografię holenderskich prac socjologicznych. Obejmuje ona 326 pozycji książkowych i artykułów, drukowanych głównie w czasopiśmie „Mens en Maatschappij”, „Sociologisch Jaarboek” i innych. Bibliografia ta została zgrupowana w następujące 8 działów (rozbitych z kolei na 30 poddziałów): 1. socjologia ogólna (w tym: socjologia teoretyczna, metody i techniki badawcze, historia socjologii, etyka socjologiczna i inne), 2. struktura i procesy społeczne (wchodzą tu m. in. takie poddziały, jak migracje, wewnętrzne kolonizacje na odzyskanych przestrzeniach Zuyderzee, studia nad II wojną światową i okupacją niemiecką i inne), 3. socjologia kultury, 4. specjalne dziedziny studiów socjologicznych (np. socjologia przemysłowa, prawa, życia politycznego, religii, wiedzy, rodziny, wsi itd.), 5. socjologia Indonezji, 6. niektóre ważniejsze studia dotyczące innych krajów, 7. psychologia społeczna, 8. prace Steinmetza.

Na zakończenie nawiązując do uwagi Van Doorna o międzynarodowych kontaktach socjologów holenderskich warto zaznaczyć, że również Polska miała ostatnio okazję gościć jednego z wybitnych przedstawicieli współczesnej socjologii holenderskiej. Był nim prof. B. Landheer, dyrektor Biblioteki Pałacu Pokoju w Hadze, który jesienią 1956 r. bawił w Warszawie na zaproszenie środowiska prawniczego. Odwiedził on również Łódź, gdzie w Instytucie Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego wygłosił odczyt poświęcony socjologii wojny. Prof. Landheer zajmuje się socjologią prawa i zagadnieniami z pogranicza teorii poznania i nauk społecznych; jest on autorem książki *Mind and Society. Epistemological Essays on Sociology*, wydanej po angielsku w r. 1952.

Krystyna Lutyńska

PRACE NAD SŁOWNIKIEM TERMINOLOGII NAUK SPOŁECZNYCH

Dowolność panująca w dziedzinie terminologii nauk społecznych stanowi jedną z przeszkód na drodze rozwoju ich teorii. Przeszkoda ta daje się odczuć szczególnie dotkliwie w obecnym okresie stale rozszerzającego się zasięgu wpływów i rozwoju akademickiej socjologii na świecie. W przeświadczeniu, że opracowanie jednolitego, obszernego słownika socjologicznego może się poważnie przyczynić do ustalenia i uzgodnienia terminologii socjologicznej, Departament Nauk Społecznych UNESCO zainicjował przed 3 laty wstępne prace nad przygotowaniem podobnego słownika.

Pierwsze zebranie poświęcone tej sprawie odbyło się w Paryżu w maju 1954 r. Grupa ekspertów z zakresu nauk społecznych ustaliła ogólne zasady przygotowania słownika i określiła metody wstępnych prac zmierzających do próbnego opracowania 230 terminów